

КАРБИ

У пригорщі брав би того зелене село, леліав би, як дрібненьку запашну отаву, гладив би, як паву.

Дивіть, хитається межи горами, гей дубова колиска у віночку, чічки розкидає.

Хотів би тоті чічки позбирати, вітрові не дати, в садочку посадити. Та скільки разів рука за ними посягне, стільки разів мерця підймає.

Сухі надмогильні квітки на цминтарних струпішілих хрестах.

А хоч би їх позліткою золотити, не повеселіють.

А хоч би їх рососою росити, не покрасніють.

Лиш би їх до серця тулити, лиш би ними серце кривавити.

Най би раз сонце на каміннім вершку сіло, най би на того село подивилося.

Студені, чорні долоні його обтулять, німі лица його стрівожать. Хмарами його обсотають, ожеледдю зажеледять. У пазуху ховав би тоті хмари, коло серця їх грів би.

Коби влазилися, коби серця не розмняцкали!

Плачі горами стеляться, дугами гори уперізують. Буйні вітри ними граються. Тут були, тут нема: співанки жалібні.

Зоря рососою їх змиває, гей мід співає.

Таке тото село тихоньке, таке зарошене!

Деревище у мокрій ямі межи німими могилами.

Ану беріте та голубіте його, ану пестіть та обіймайте.

Лиш варуйте серце, бо воно вам серце покервавить, глибоко покарбує.

I

Дьидя гримав кулаком у стіл і погрожував Петрикови, що його утопить, бо пустий, бо хоче багато їсти.

Петрик ховався дідови під приділок і шепотів синими губками, що не боїться дьиді, бо піде з дідом.

На те дьидя м'якнув і відпустив його дідови:

— Хоть беріт 'го у пазуху, а хоть у торбину, я вам не бороню. Віна мені не дали-сте, чим їх нагодуо?

Дідови руки дрожали, як Петрика гладили:

— Не журітси, небожета, тото чемний онука, буде мене слухати, буде бабі помагати.

А неня плакала.

Під гору взяв дід внука на коркоші, аби не покотився на долину, як яблуко. Баба стояла вже навперед хати і визирала годванця.

— Ходи д'бабі, Петрику, ходи борше, лиши діда.

Відтак завела його у хату та й денцівку дала й казала, що буде на припічку спати ніжками до печі. А дід казав, що купить йому велику сопівку на вісім пальців.

— Та й бриль касьтровий тобі куплю, а баба павами обтичьит!

Петрик роздивлювався по хаті і бачив образи, стіл, грядки й полиці тоті самі, що в дьиді. Лиш комин був иньший: кафльовий, мальований. Дід посадив його на коліна і уважав, аби в печі горшки не позбігали. Показував пальцями мальованих стрільців на комині та й розказував, як вони татарів та богачів різали, смолою обкапували. І обіцював, що справить йому пушку і топорець зробити.

Десь так через тиждень прийшла неня відізнати, що її дитина робить. А Петрик такий біленький, такий вичесаний, гей голубець. Розповідав нени, як йому добре у діда. Хвалився, що разом з дідом і бабою на лавиці обідає і разом вечеряє. Показу-

вав сопілку і постільці дублені та онучкі черлені та й питався нені, чи вже великий, чи не міг би татарів та багачів стріляти, як отгі стрільці на комині.

Та й дід і баба його хвалили, а неня радувалася. На храм вуйни і вуйки з чужих сіл посходилися. Петрикови обарінки давали, називали чемним легінем.

— Файного, діду, онуку маєте, коби здоров був!

— Тото у мене господарь, діда ввечір роззуває, люльку дідові запікає.

— Ой ні, то бабина дитина, мені горшки сокотит, з окропу пінку збирає.

Хлоп'яче бліде личко рум'янилося і ховалося за бабину біпінку.

— Шо поцтиве, а шо мудре, най си текне.

Я вже не раз кажу бабі: коби ше нам люди не наврочили нашого парубка!

— Нівроку, нівроку!

— А йди ста, Петрику!

— Йди, небоже, поцулуй вуйну в руку.

— Файно, рости великий!

— А цесу вуйну, а цесу? А тепер вуйків! Кажу вам: така дитина, шо аж.

По харчунку дід дальше веселив гостей своїм внуком.

Петрик ще ніколи не бачив, тільки незнайомих очей щоби на нього дивилися. Обминав їх, як вогнисте проміне, від якого паленів і розтоплювався. Вуйни досягали його руками й гладили, як біле курятко, аби зі собою освоїти. Але він, як слиж, висувався з-під долонь і утікав під стіл та й заслонювався звисаючою скатертию. Тоді усі хвали переходили в легкі докори, а з годного легіня робилася бабина дитина. Бабине приговорювання не могло його вигулити з дучки, аж доки дід не сів на порозі і не заграв гуцулки в сопівку.

— А тепер дід тобі каже, аби-с йшов гайдука данцувати, най вуйки та й вуйни видють!

На дідове слово хлопець несміливо попід боки брався, підскакував і присідав навприсядки, плескав землю ручками.

— Гей-гоп, гопачя!

— Йкий данцівник годний!

Худокосте, захмарене дідове лице ясніло під сивим, гей вишневий цьвіт, волосем, а його веселість перелітала і на лица усіх гостей. Вуйни розбезпечувались і підспівували довгими, крутими голосами, а вуйки підтуптували ногами. Та коли данцівник відтанцював своє, дід заводив такої жалібної, що всі гості надолину голови спускали, як птахи, дощем зіпрані, а баба глибоко зітхала. Петрик писнів на вид покорченої і засумованої старині і, як кіт, крадьки надслухав, бо хотів дізнатися, хто тому винен. Але не міг дослухатися свого, бо старіня падькалася та нарікала на тяжкі роки, а дід згадував вправді давні, ліпші часи та кривдувався на теперішні так, як кожного вечора перед бабою кривдується. Руки собі заломлював і казав, що вся Гуцулія на старців переходить. Аж як прийшла бесіда про дідового зятя і доньку та про їх діточок, вхопив Петрика туск за серце і витиснув наверх сльози, як росу на голубих чічках.

Небагато хибувало до того, щоб нагблос був не розплакався, але баба погрожувала йому, що відведе назад до дьиді і що там дадуть йому чиколонки їсти. Та й тим діточий плач загатила, туск у серці потановила. А гості казали йому соромитися за таке м'яке діточе серце.

— Поки-с у діда, то не плач, небоже, ше тот чес не прийшов на тебе!

На Великдень убрала баба Петрика, як паву, й провадила з дідом до дьиді в гості. По дорозі писанки з пазухи виймала, людським дітям за простибі роздавала.

— А ек ми, Петрику, загинемо, то ти будеш за дідову та й бабину душу давати, будемо менше карбів мати.

Петрик не раз уже бачив у селі похорони, чув голосні, жалібні плачі, а вкупі з ними й бесіду про карби, що їх навіть старші люди лякалися і на яких згадку сумно зітхали, як перед чор-

ною зловіщою тучею або чумою жахалися. У його хлоп'ячій уяві виступали ті карби темними, неясними, страшними ворогами його старіні, вуйків, і тіток, і усього великого села.

— Не бійтеси, дідку та й бабко, ек купите мені стрільбу, то я тоті карби вистрілею, шо до лаби!

II

Сталося так, що дід не діждався помочі із свого внука. Як лишень Петрик виходив свої роки до школи, поховали діда, а дьидя забрав сина від баби і передав у чужі руки, у місто до школи.

— Коли-с не гаран робити, то газдов не будеш, письма бериси!

Отак, як би буря зірвалася і з рясного, зеленого саду відчімхала молоденьку галузочку у ярі та й у млаку межи лози загнала.

Як би на тому місці велика, кервава рана лишилася і переділювала одно жите і одно тіло на дві нерівні часті.

Намагався той біль переболіти, тоту рану загоїти.

Гнувся додолу, як лоза від вітру, мовчав, як маленький гріб, а очима крадьки папоротиного цвіту шукав.

Болю не переболів, рани не загоїв.

Тріпався, як птах у клітці, і ще дужче калічився. Обезсилений падав і дивився на відтяте жите, на молодість яснокрилу та й, як злодій, до свого села перекрадався.

Бачив леваду, могилами укриту, червоною загравою забарену; чув жасні стони карбованих кістяків голих, пізнавав їх і плакав.

Здрігався і прокидався зі зболеним, карбованим серцем.

Сам себе не пізнавав у панськім плахтю, і люди його не пізнавали.

Соромився кожного кроку й утікав від людей. А на ферії прилітав Петрик додому.

Баба з радощів у долоні сплескувала, до нені говорила:

— Ти у Бога шіслива, шо таку дитину маєш! Аді, йкий пиш-ний, панцке лице має!

А як Петрик у неділю стояв у церкві коло дяківського кри-лоса, то баба його очима пасла та усім кумам у бабинци за нього шепотом розповідала.

— То на сьвіті поцтвива дитина, у великих школах учьєси, мене у руку цулує. Так письма береси, шо паничів учьит і старі-ни грейцір посилає. То велику голову має!

А як куми звели до того бесіду, що він головою не вдавсь ані у свого дьидю, ані у неню, лиш таки в свою бабу, то вона не могла з радощів говорити і хйба потакувала головою та й обома сивобровими очима мірила Петрикову голову.

Газди обступали Петрика і випитувалися його про всячину, а баба зараз десь збоку ставала і помагала внукови відповідати на завдані питання.

— Тото, любетка, не наша голова до такого розуму, ей де!.. Тото очима траба би їсти.

Бадіки хотіли її приперти, аби так хлопця не перехвалюва-ла, але баба сіпала Петрика за рукав і кликала додому, а бадікам не давалася переговорити.

— Нас хоть би у тім'є хто гупав, то нічо не вигупає, ой не вигупає, любетка!

На данци легіні брали Петрика межі себе, називали стри-женим урльопником і просили, аби танцював польки. Дівчата підсьмішкувалися, здвигали плечима, із стрижаком танцювати соромились.

— А де твої, Петрику, пави?

— А де топорець карбований?

— Де твоя стрільба, Петрику?

Аж баба не втерпіла, ганьбити їх мусіла.

— Ніби він на вас дивитси, ніби ви протів него? Ше таку приведе біленьку паню, шо будете єї в руку цулувати. Йкої ну-жди шкіритеси?

"Бабака Марко Черемшина - Кірово"

Дівчата ще дужче сміялися, бабині слова на кпи брали. Лиш чорнобрива Калина Несторієва не відзивалася, жалем серце обсотувала, сумом твар запишнювала.

Отік нагадувала собі, як з Петриком вівці пасла, співанки співала, прошивки йому вишивала, на Съветвечір оріхами частувала.

Отік ловила тоті слова, якими колись Петрикова баба до неї лебеділа, своєю невісткою називала. Наче за мерцем, за Петриком банувала.

По слотливім тижни баба веріткою накривалася, із внуком у ліс гриби збирати вибиралася.

Бродили травами обое, по коліна зарошені. Глипали через окіп у камеру і бачили гриби, як густу розсаду. Переступили і збирали.

Надійшов злісний. Розкричався на бабу, відобрав кошіль і вхопив за верітку. Баба спирала і відпрошувалася, як дитина.

Злісний грутив її так, що вона упала. Петрикові лють бесіду відобрала, стояв, як свічка. Злісний глянув на нього і, кидаючи кошіль та й верітку, усміхнувся: «Встидзьєсе, пан, за старов хлопков гжиби збіраць, пан гімназияста!».

І пішов далі.

Баба приходила до себе й радувалася верітці та й кошилеви, начеб дістала їх в дарунку від злісного, а рівночасно билася в груди і йойкалася та нарікала сама на себе, що один карб більше зробила.

А Петрик чув, як в його серце новий карб врзувався.

III

Ще листечко з дерев не попадало, ще богацька бараболя у купинах не дійшла, ще коноплі у мочулах не вимочились, як Петрикова баба забагла умирати.

Смеркало.

Крилаті, темні тіні на стінах сідали і, мов сільські гробарі над гробом, ждали.

А світло їх у закутки заганяло.

— Буду гинути, Петрику!

Неня свічку в руці придержувала і сплаканими очима по-такувала, що баба буде гинути.

— Що вас болить, бабко?

— Усе тіло болит, небоже, бабу.

— А не мож би лікаря привезти?

— Ей де, небоже! Прийшов чес, та й нема куда. Богачі кличут, та шо з того? Або ми маємо відки?

— Чємна дитина! — шепотіла баба і намагалася піднести руку, аби погладити внука.

Дрібні сльози розплилися по її набресклому, восковому лицю й потавали в ньому, як краплі роси на перегорілому пласті сіна.

— То баба хочут, синку, аби-с з ними на смерть попрощьив-си, — відгадувала неня бабину волю.

Петрик ухопив бабині руки, цілував і плакав.

— Прощий мене, Петрику!

— Най Біг простить, бабко.

— І другий раз!

— Най Біг простить.

— І третій раз!

— Най Біг простить.

Тиша пролетіла через хату, сльозами обмита. Баба по стелині наляканими очима водила, руки піднімала і як би рій мух від себе обганяла.

— Карби, карби! — простогнала тяжко, мовби через горло важку, велику колоду перетручувала.

— Тото, небоже, бабі карби уже привижьуютси.

Петрик мимохить глипнув на стелину, але, крім закурілих, давних сволоків, не бачив нічого.

Баба примикала очі і перехилювала в долину голову та гей-би ховалась перед падучою згори скалою.

— Любко-бабко, не бійтеся ніяких карбів, ви ще подужаєте.

Баба була би внукові перечила, але не могла, а замість неї неня говорила:

— Тото, синку, перед смертев кождому карби показуютси, на душу цікают. Тобі дав Біг таку долю, шо учьишси у школах та й будеш великий розум мати, будеш тим паном. То меш кібзувати, шо гріх, а шо ні, за шо карбуєси карби. А ми, синку, невчїні, не знаємо. А хоть знаємо, то у біді не памнітаємо, шо робимо, а то все йде на душу. Шо гріх, то все карб на палици у пана Бога та й на души карб. Єк душа на тот сьвіт приходит, то єї карби

уже пораховані, уже муки терпіти має. Видиш, небоже, що коло нас бідно дієси, та й не раз гріхи робитси. Не віддастси довжок, возмеси чужю форостину, залихисловитси — та й вже є, вже тото у Бога карбовано. А за кожний карб траба кару приймити. Коби-то ми бірували, коби-сми сокотилиси.

— Карби! Карби! — стогнала баба й руки випручала.

— Не бійтеси, ненько, Біг з вами! Ше дітей лишъєте, ше за вас молитиси будут, та і пан Біг умалит вам карби, — як могла, потішала донька бабу.

— А може, Господь даст, що мій Петрик на попа вивчъитси, то буде за вас служби правити, будут вам карби даровані.

— Будуть вам, бабко, карби даровані!

Бабині очі останній раз подивилися приязно і ласкаво на Петрика як на одинокого рятівника і помаленьки ледом замерзали.

А бабині карби зірвалися і роєм за душею гнали, з хати вилітали.

Навкруги ліси глухо шуміли, трави тремтіли, до землі стелились.

Бабина душа вибігала на верховітя дерев, перескакувала з листка на листок, стручувала росу і тріпотіла голими порубаними крильцями.

Боялася з карбами ще дальше д'горі летіти, але вітер займив її силоміць.

За нею розбіглися жалібні плачі і тужливий голос трембіти та й сільських дзвонів, але не могли її здогонити.

Верталися назад голими ножами і викроювали у Петриковім серцю карби, які ніколи не загояться і не заростуть панським салом.

ДІД

Сварка так закінчилася, що старий Чюрей відокромився від дітей і до сьогоднішнього дня спить надворі, а діти в хаті. То вони до него нічо не мають, а він до них нічо, хоть най зараз хата валиться.

І дід скорчився під колешниною на в'язці мерви, аби спати, але очі не зажмурюються, у голові вариться:

«Аби-сте си тогди доробили, коли вода горі піде, аби-сте си на своїх дітех такого дїждали! Так я вам віншою, шо-сми ваш дьидя, шо-сми вам ґрунт записав.

Але ек мні зеть чїстує, то най би було, бо то чужя дитина, то за тото, шо-сми на ґрунт приймив, шо ми розум відобрало.

“То за цу царинку маєш, дїду, позавуш, а за цес бурдей — межи ребра”, — каже.

Таки так, най мні піхає, най мні місит, толочит, то ані писну, бо то мій розум.

Я ночі не досиплев, їсти не доїдав, аби лишень д'хаті шо прискорбити. Тепер шо робиш, то не твое, не маєш права.

За коновочьку, дїду, маєш межи очі, аби-с знав, ек працю пропивати.

Повх межи очі, повх! Мовчи, старий, то тебе твій зеть так годує.

Таку файну маєш оборону, таку доньку файну:

“Бий, — каже, — марнотратцу, куди видиш, бий — я через него сорочічьки не маю!”.

А бодай бих ті був малов на лавицу поклав, бодай бих ті був не сплодив.

Я тебе трошею? Свою працю трошею.

Ану-ко, встань, Насте, з грубу та подивиси, ек твоя донька дьидю шїнує!

“Бий, — каже, — бий ліпше!”».

Дід обертався на другий бік. Його голова розліталася, усі старі кісточки тріщали і розскакувалися, як спорохнявілі тріски, усі жили рвалися, уся стара сукровиця у землю витікала. Так йому здавалося. Очі хотіли злісно на хату подивитися, та не могли; тьма очі заступила. Хоч би всі хати в селі горіли, хоч би його діти у них пеклися, він не кинув би пальцем. То не його хата. Піт став на чолі виступати.

«Але ти, старий, віджив своє, то машір із своєї хати, не відривай унукам грінку від губи! Руш, старий, з хати, аді, ноги зачінають ти гнити; якої неволі меш ждати?»

Таже-с уже діждавси, на, маєш! Аді, курмей на шию, та й авус, та й най буде окаяніє на все село.

Оце село хоть най озером стане!

Єк село споганилоси, то най пропаде. Торбеям нашо села?

Твої ровесники вигибли, а ти чього дітем заважьиєш? Аді, Микитюків нема, Гелевичів нема, Красія убили, нікого нема. Тогди було інак, а тепер інак.

А бери ж, старий Чюрею, курмей на шию, най молода Чюретина наживаєси!

Таже ти лумаря не маєш, ти си в нічим не пишеш.

Твій зеть пишеси, а ти ні, бо-с такий мав розум.

Ех! Шо нажив-єс си, шо набув-єс си! Тепер на псю матір.

Най повішеника ховає, най люди це місце обминают.

Такі грешні маєш діти!

Аєк, аєк, грешні, най повішеника відтинают, най радуютси.

Ей, песета-песета, кобих так дужий!

Мой, бийте діда, єк гамана! Натє — бийте! Ліпше бийте!»

Дід підвів мале, як грудочка сухої землі, лице, аби його діти били. Лице металося, гейби розсипалося, а сухі руки моцювали курмей. Увесь дід задрожав дознаки так, як старий підрубаний дуб, що має скотитися стрімголов у пропасть, аби там зігнити.

Він закинув курмей на шию і наперся вставати, але ноги не пускали. Ймився руками землі й застогнав не своїм голосом,

підвівся й назад упав, відтак запер у собі дух, ввесь напружився, і знов підвівся, і ще раз упав, і зараз підвівся, і пошкунтильгав під лисничку. Під ту саму лисничку, що її був сам засадив і що перед вікнами розрослася, але лігма, бо на ній його покійничка арнарію сушила.

* * *

Ніч придавила землю, аби не корнелася. Усе село вирівналось, гей мочуло. Тьма усе позакривала: і низькі гуцульські хатки, і високу церкву, і голодних голаків, і маржинку, і... тіло старого Чюрея перед його хатою. Але лише до раня.

Гори попідпирали свої великі голови й лежали каменем, гейби боялися ночі, аби їх не задушила. Такі мокрі, як хмари, так поупривали. Але їх ніхто не порунтає, бо важкі, бо на то їх земля сплodiла, аби мир годували. Усі роти мають кожного дня погодувати, усю голоднечу наситити. Лиш дід Чюрей не роззявить до них більше рота, бо... такий мав розум!

РАЗ МАТИ РОДИЛА

— Ба, ци не буде гріху, брачіку Луки', шо ми скоромимоси оцев дурилицев?

— Ей, коби лиш нам тільки гріху, брачіку Ю', то би не було жури, за це Бог простит!

— Та тото я тому кажу, шо то ніби під церквов, на сьвітім місци.

— Пусте тобі, Юсипку, в голові! Таже то чоловік, віді, не з кремія, а вночи передрегне ті наскрізь. Раз лучилася дурничка, ек сліпій курці дзерно, та й тото аби гріх, то ек би то було? Аді, зажий здоров!

— Аби й ти здоров, бадічку Луки'!

Юсип приставив фляшку до уст, підніс враз з нею твар догори і з зажмуреними очима потягнув три рази.

— Це за панцке здоровле, — говорив він, обтираючись.

— Якурат за панцке! За наше здоровле; най пани п'ют самі за своє здоровле. Це ми собі так, екби заробили! — перечив Лукин.

— Таки правду кажеш, Лукинку, про мене, най їх і віхапає. Аді, дуріют у селі так, ек си дуріє: спровадили собі вчера музику з міста, та музыка грає, а вони: шо п'ют, шо гуляют, а шо — най не кажу! Але ек екийс казав: дуріют, бо мают з-за чого дуріти, а на свіжім люхті то ше гірше йде їм дур до голови.

— Та й тото їм панит, брачіку Ю'; генде наїхало було того здохлеччя так, шо аж, — та й потому кожде так відтановилоси, хоть бричем брити.

— Чіму би не панило, коли то у них файний футраш: самі мнеса, та кава, та гарбата, та гараки, та цукри, та шо душа забагає. То сумарі суменні! Аді, і оцес наколесник, шо на тій нужді

їхав та й упав на камінне, то також сумар. Єк давав нам по тій шустці, то-сми глипнув у ташку, а там аж кишить: самі сороківці.

— На, маєш! Єкби не був сумар, то не дав би шустку задурно. Тота колісниця не дуже й важка, а до Манделининої хати таки недалічко.

— Ей, не дуже вона важка, та й не дуже легка, видів-ес, шо то саме залізо: шпиці залізні, дерлик залізний, лиш на колесах зверхи шос таке, єк пампух. Просто мудрація!

— Але най хоть раз гепнувси до каміня, аби знав, єк іти вночи на роздобенди, — тішився Лукин.

— Я сам кажу, аби сьвітиси тот камінь, де він зашпотавси, були би-сми й не виділи дудочок.

— То байка, бадіку Ю', але тото, шо ме темити, єк за чіліди-нами шпиріти. Аді, чув-сми, єк тої неділі фаливси у коршмі, шо, каже, нема такої дівки в селі, аби їго не любила.

— Ей, бре! Ану, дивиси, така погань! Коби хоть флетев, то бих не казав, а тото волос уже цвите. Хтос то ше мені казав, шо видів оногди, єк він ранісько купавси, то, каже, на попереці сам струп та й струп.

— Га! То кров у нім, Юсипку, так грає!

— Ба, ци, варе, кров?

— Очі видють, шо кров. Єкби 'го не пекло, то би не ліз у студену воду та й не літав би по селу.

Лукин устав із ношів, підніс трембіту, затрубив тричі, а Юсип крикнув хрипливим голосом три рази «Бердо!». Голос трембіти зілявся із журкотом Черемоша й шумом смеречини і розсипався по всьому селу: насамперед розстелився понад сонними лісами, відтак відбився об супротивлежні скелі й відгомоном полетів дальше, дальше, аж на край села. За ним чимчикував придушений Юсипів голос, що зілявся з ворохканем жаб і не вспів добігти на поконеचे села. Все ж таки почули його куни, що досі свобідно ігрались під церковною банею, почули його сови, що вигукували

людям «на смерть» своє зловіще «угу», а тепер замовкли. А зачули його також на зарінку плотарі, що дрімали при ватрі і ждали на досьвітню гать.

— Не хирів би старий, але горлає! — обізвався один плотар, докидаючи трісок до ватри.

— Але-бо, бігме! Він вартує церкву, а дома дес «когут» газдує! — додав керманич, що простягнувся на камінню, поправив у головах кожушину і обернувся на другий бік.

Одна хмара закрила вузенький небокрай і не давала церковним вартівникам подивитися докладно на годинник, що на ньому мерехтять золоті вказівки, блискучі зорі.

Юсип і Лукин обійшли навкруги церкву, прокашлялися і посідали назад на ноші.

— Темно си, ек у розі, віді, буде дощ, — розпочав Юсип.

— Про мене, най буде, що хоче, — віднехотя відповів Лукин, наче невдоволений із цієї банальної теми і хотів звернути бесіду на що иньше. Він потряс міцно фляшкою і наслукував, чи відозветься горівка в ній. Горівка відозвалася булькотом.

— А'чуй, Ю', ше є гаразд цієї чімериці.

— Та я вже, бадічку Лукинку, не дуже й лакім на ню. Іде публіка в голову, а я таки не темлю, коли-сми її заживав. Нема з-за чого, та й тому не кортит, най постит душя.

— Та ніби і я не гину за нев, але ек Бог дав, то най лютруеси в кишці, шкода, аби вивітрувала. Аби-с здоров, бадіку Ю'!

— Най Біг даст на пожиток, бадічку Луки'!

І Лукин потягнув раз, другий, третій та й подав Юсипові, який зробив те саме, тільки що закашлявся. Лукин відібрав фляшку в свої руки і хотів заткати її рубаним корком, але що корок упав на землю, а у тьмі годі було його знайти, тож він заткав фляшку пальцем.

— Тото, любчіку Юсипку, не з добра ти так кашлаєш!

— Та де з добра, брачіку Луки'?

— Тебе, аді, гей збиткує твоя Марічка!

— Шо ж діети, Лукинку, коли-сми був дурний.

«До камені Марта» (Братівчини і сестрички) Марко Черемшина

1918 г.

— Я тобі це таки скажу, що онь дурний. Хто таке видів — так «когута» д'хаті припускати?

— Та неволя 'го припускає! Сам вплескавси та й ходит, уод-но ходит, а в мене ека вже путеря? Сперти — не зіпру, ой не зіпру, брачіку Лукинку!

— Бо-с такий розумний! Ану, най би він до мене прийшов! Я би его вперед запитавси: «Чого-с прийшов?». А екби він шос туд... то бих колом гнав від хати. «Мой, бре, — сказав бих, — у мене жінка газдиня, з шандарями не тримає», — бігме, сказав бих.

— Ей, брачіку, був один такий чес, шо і я хотів ему так сказати. Ск-сми був тогід узимі приповздивси на роботі, та й прихожю нагрітиси д'хаті, а він за столом, та й моя коло него не вишкірюєси, не вишкірюєси — ні. А на столі, ек на храм, ей де, шо я кажу — і на храм не найдеси так хоть би в найпершого газди: око горівки, кусак солонини, петльований хліб — усе приніс! Та лише я в хату, а він до мене: «Ти, мой, так вартуєш косцюл? Ти знаєш, шо я прийшов, — каже, — на контролю?». Та й мене за прошивку — та й надвір. А надворі сьвіта на крок не видко, так фужделит. Так-сми си був тогди вбезсебив, шо тресло мнов, гейби в пропасниці. Але відтак міркую собі: «Най, біда, щезає в озіре та в шкрепіте! То, зважеш, Юсипку, тісарська дитина, муніцію має, одно-друге, загатит ті кольбов, та й не дихнеш навіть, або скує ті, та й гний на старість у гарешті. Чоловік, аді, мусит терпіти, хоть би не рад!».

— Бо він ше не трафив на свого! Я бих йому з-за ніхоть не терпів. Мой, я був у тісарськім воську, а там не такі голови, ек це, самі єднорали, та фебрі, та капітани, але ніхто мні пальцем не кинув. Тóму так ред не йде: шо не вілно, то раз не вілно, а шо вілно, то раз вілно, а чужю газдиню відбирати — то цалком не вілно. Мой, до газдині є газда! Аби-с був сліпий або кривий, аби-с таки прем гиб, то ти є голова в хаті. Чуєш, Ю', твій верьх у хаті!

— Тото ані слова, шо без газди хата пуста, але шо ж дієти, ек панич до чілідини липне? Дурний я мав розум, шо-сми 'го послухав та й узев її на свою голову. Най би була сивіла. Але ек зачели мні раїти та раїти, то-сми здурів був, так ек си дуріє. А найдужше таки він сам: «Сватай, — каже, — Дим'єнову Маріку, то дужя дівка, обхайт тебе та й хлопця». Абих був знав, шо таке буде, то бих не женивси, доки віку-життя мого. Добре то казала мені, ек умирала, моя перша покійничка: «Не жениси, — каже, — Юсипку, бо заситиш себе та й Іванка. Хлопец підросте, та невістка ті обкутає!». Так таки сталоси на її слові, дав би їй Біг Царство Небесне! Пропав я, та й Іванко пропав.

З Юсипових грудей вийшов тяжкий голос зітхання, так, як зі спорохнілого дерева вихоплюється наверх крихка деревляна мука, коли його вертить гострий залізний сверлик. Лукин розсердився на товаришеву чорну долю і показав своє пересердя тим, що випручував праву руку наперед так, як випручується її до грізьби. Але в руці відозвалася горівка і своїм булькотом пригадалася його пам'яті та й зацитькала на хвилинку його обурене. Він не відповів нічого, тільки без приговорювання приложив фляшку до уст, «покропив горло» і подав товаришеви. Юсип зробив те саме вже без принуки. Відтак розмістилися оба вигідніше на ношах. Лукин присунувся ближше до товариша, обняв його лівою рукою поза шию і тим способом проявив своє «співчуте» його недолі. Юсипові гадки впинилися коло його Марічки й жандарма; він почув себе дуже нещасливим і пониженим, і тому закипів у ньому гнів супротив «панича». Досі тлів у ньому той сам гнів, але на самому дні старечого, приголомшеного серця. Наверх не виходив ніколи. Тепер розпалив його горівчаний вогонь і «добре серце» товариша. Розгарячений і розчулений, Юсип і собі обняв Лукина поза шию і приговорював сердешно:

— За тото, що маеш м'єке серце, Лукинку, то так ті навизу, ек рідного брата. Та й за то ті ше люблю, що стоїш за правдов, та й ше за тото, що не стоїш нікому в броду.

— Брачіку Юсипку, — заговорив на те Лукин, що досі потакував головою підхлібній бесіді. — Аді, хоть мні медом масти, хоть дегтем чорни, а хоть мні бери та на шкамутки порубай, то ек кажу, що ми ті жель, то жель. А ек ті вижу, шо-с почорнів, ек Божа земля, то у мні аж тьохкає. Мой, бре, та ми служимо світій церкві, та й за шо служимо? Піп бере роківшину, дек бере, паламарь бере, а ми шо? За тоту десетку, шо громада дає, та цілий рік Божий ока не стули?

— Лишім тото, брачіку Луки', ше, віді, є на небі йкийс Бог, бігме, є, там дістанемо ліпшу плату, — перервав Юсип.

— Я кажу це протів того, — говорив дальше Лукин, — шо, аді, тебе «когут» сушит; живцем поклав би ті в землю, екби міг.

Він фасує леник, то йому обрік грає, а ти шо? А тісарська каса на того на него не несе, аби він тобі газдиню відбирав. То такої не йде, брачіку Юсипку, ні! Єк у хаті пекло, то єке тото жите?

— Ой, нема житя, душко Лукинку, лиш мука та й мука, — застогнав Юсип.

— Ци гадаєш, Юсипку, шо я не знаю твій болек? Аді, сидимо тут, а я таки за «когута» думаю, бо мні болит за тобов серце.

— Аби-с прожив, бадічку Лукинку, шо-с не подуфалий, шо мні желуеш. Аби ті Бог так ласков небеснов пожелував, — процідив жалісно Юсип, і рівночасно обіймив Лукина й другою рукою, і голосно з ним поцілувався в уста.

Коли б їх так побачив який незнайомий бадіка, то змалював би собі у своїй гуцульській уяві двох мерців, що урвалися з тамтого світа і голубляться на ношах під церквою, доки треті кури не запіють.

— Аби-с прожив, Юсипку!

— Аби-с прожив, Лукинку, — бажали собі без упину зворушені бадіки і випорожнювали до дна фляшку.

* * *

— Де! Дедю, гив! Чуєте, де! — озвався нараз під церковною хвірткою хлоп'ячий тремтячий голос.

— Ци то мені причуваеси, ци то твій Іванко кличе? — питає Лукин товариша, перериваючи сердешну розмову.

Юсип став надслухувати і нарешті пізнав голос свого синка та й підійшов до хвіртки.

— То ти, Іванку?

— Я, дєдику.

— А ти чого тепер?

— Бо панич у хаті.

— Ну, та шо панич?

— Таже вігнав мене.

- Ск-то — вігнав?
- Казав, що кольбов заріже.
- А мачуха нічо?
- Мачуха чиниласи, що спит.
- А він давно прийшов?
- Зараз-таки, ек ви пішли на варту.
- А де ти був тілький чес?
- У хоробах за полібічком.
- Та що він робит?

— Він спав, а тепер убираєси, вже, віді, лагодитси йти д'вам на контролю, та тіму я прибіг дати вам знати. Сокотітси, дедику, не спіт, аби кольбов не джюгнув.

— Ей, іди гет, дурнечку, коби він лиш суди прийшов, то я йому джюгну. Братіку Лукинку, слухай ста, ми йому покажемо.

— Таки так, що покажемо, най знає, почому лікоть табаки. То каже хлопец, що вже прийшов? — питав подалеки Лукин.

— Ше сночі прийшов, а тепер лагодитси д'нам на контролю!

— Дедику, я тікаю д'хаті, аби мні тут не захопив. Не спіт, сокотітси, дедику, — просив Іванко на відхіднім.

Але Юсипові не в голові тепер хлоп'ячі просьби. Він, що все мовчки тулив у собі гнів супроти «панича», що ніколи не поважився би був чим-небудь зобидити якого-небудь «пана», силле тепер грізьбами та прокляттями на свого наставника, контрол'ора.

— Най іде, коби прийшов, буде мні крепір та й йому крепір. Мой, раз мати родила, раз траба гинути, — викрикував він у розпалі.

Лукин утихомирився, коли зачув, що «панич» лагодиться на контролю, він сховав фляшку у дзьобню, взяв трембіту у руки і лише півголосом притакував товаришеви.

Розпалений Юсип не завважав товаришевого ляку і негавно викрикував щораз то дужче, щораз то голоснійше. Покірний і услужний панам Черемош, що вліті гуляють по ньому на

тяжких дарабах, біситься так само, коли у слоту налетється у нього багато мутної води.

* * *

«Фів, фів, фів!» — запищала жандармська трубочка під хвірткою, а слідом за тим гукнув здоровецький голос: «Варта!».

Лукин задрижав і потверезів зовсім; скоріше метнувся, притулив трембіту до уст і відозвався нею, але не заглушив Юсипового крику.

— Цо там такі галас? — гостро озвався голос.

Лукин не знав спершу, що відповісти; він підійшов під хвіртку і, перепуджений, став не дуже голосно говорити:

— То, проше чесного паничя та й вахміщя, аді, екос так, шо-о-о...

Юсип не дав доцінити йому цю відповідь, бо звернувся до жандарма зі своєю бесідою.

— Вже прийшов-ес, уже? Чого-с прийшов? Різати мні хочеш? На, заріж мні, на-а-а, — і Юсип луснув рукою в паркан.

— Отвуж мі фуртке! — гримнув люто жандарм.

Лукин витягнув кілок з клямки, відкинув підпору, і хвіртка відчинилася. Жандарм переступив умить її перелаз, прискочив до Юсипа, замахнувся і луснув його в лице. Юсип повалився на землю, а жандарм зараз прискочив до Лукина.

— То, проше ясного паничя та й вахміщя, то Юсип, аді, трохи при фантазії, а я в тім нічого не сьвідім, бігме, нічо, абих так жив, шо нічо, — випрошувався він коштом товариша.

— Лайдакі! Ви так вартуете косяцол!

— Проше паничя, гунцвот моє ім'є, ек я в тім шо сьвідім, я пазю служби, — покірненько оправдовувався Лукин.

Юсип піднявся і знов упав на землю, а відтак знов піднявся, зібгався в каблук, прискочив до жандарма, вхопив напрасно за кабат, потряс ним і заревів нелюдським голосом: